

Z předchozích studií zúročil autor poznatky o projevech středověké zbožnosti, v *Historia Scepusia* podané velmi nesoustavně, především o relikvích, patrociniích, náboženských poutích, bratrstvech, ale i špitálech a chudinské péči, aby si nakonec posteskl, že v publikaci chybí kmenová témata historické antropologie (rodinný život, gender; zásvětní představy, hry etc.). Svou hřívnou uzavírá neskromným přáním, že teprve „po zvládnutí těchto úloh sa může pristúpiť k syntetickému spracovaniu dejín Spiša“ (s. 98). I při vědomí těchto maxim nezbyvá než dát M. Slivkovi za pravdu.

JAN HRDINA

Karlštejn a jeho význam v dějinách a kultuře, Národní památkový ústav – ÚP Praha, Praha 2010

212 s., ISBN 978-80-87104-75-0

Bádání o Karlštejnu se v posledních desetiletích soustředilo téměř výhradně na otázky umělecko-historické, což je dáno nejen intenzivním zájmem o karlovské umění, ale i rozsáhlou rekonstrukcí, kterou nejznámější český hrad prošel. Již letmý pohled do obsahu publikace *Karlštejn a jeho význam v dějinách a kultuře* naznačuje, že tematické rozpětí tentokrát pokrývá podstatně širší pole. Vedle příspěvků historických a uměnovědných je zastoupena archeologie, stavební historie, muzeologie či restaurátorské analýzy. Vítanou interdisciplinariu bohužel oslabuje fakt, že jednotlivé texty spolu nijak nekomunikují, knize chybí – nepočítáme-li zdravici prezidenta české sekce Icomosu Josefa Štulce – úvod či závěr, který by problematiku shrnul. Určitou redakční bezradnost symbolicky vyjadřuje i absence editora knihy.

Svazek otevírá text Jiřího Kuthana, sumarizující aktivity Karla IV. Velký důraz klade autor na panovníkův itinerář (s. 25–29), kde by možná spíše než zdouhavý výčet lokalit čtenář uvítal mapové zobrazení. Tradičně oslavný tón příspěvku vybízí k zamyšlení, zda by domácí historiografie, zejména když je v češtině dostupná vynikající Seibtova biografie, neměla při Karlově hodnocení volit vyváženější pohled. Karlem založené hrady představuje Tomáš Durdík; konstatuje vzájemnou nepodobnost jednotlivých staveb, které se v celku nijak nevyvíkají z rámce soudobé české hradní produkce – naopak chybí tehdy módní a prestižní dvoupalácová dispozice. Karlštejn tvoří dle autora mezi ostatními stavbami

výjimku, neboť odpovídá dvěma či třem aditivně k sobě připojeným hradním organismům, a připomíná tak spíše starší české hrady. Tuto skutečnost Durdík interpretuje jako záměrný historismus, kterým chtěl Karel zdůraznit návaznost na architekturu svých přemyslovských předchůdců.

Poněkud konfúzní výklad Zuzany Všetěčkové ke karlštejnskému apokalyptickému cyklu ukazuje na potřebu mezioborového přístupu. K tematice je již dostupná bohatá historiografická literatura (dokonce i v češtině), jejímž zohledněním by se předešlo objevování objeveného. Nejsem si také jist, zda cesta k řešení centrální otázky po motivaci vyobrazení Apokalypsy v mariánském kostele vede přes mechanické srovnávání biblických textů s jednotlivými výjevy, problematičtější je hledání vzorů v souvislosti s Karlovým itinerářem – tedy co mohl na svých cestách vidět a snažit se přenést na svá sídla. Důraz je určitě třeba převést na sociální kontext: nesouvisí malba především s módností apokalyptického tématu v 14. století, na lucemburském dvoře nadto zdůrazňovaná představou Karla coby posledního předapokalyptického císaře, jež mu byla přisuzována a které se panovník bezesporu nebránil?

Zatímco zmíněné příspěvky tematizovaly mnohokrát pojednáváné problémy, trojice studií z pera historiků se zaměřila na méně prozkoumané kapitoly dějin Karlštejna. Petr Čornej na pozadí osudů Karlštejna v „dlouhém“ 15. století ukázal sociálně-politické proměny husitské epochy (jde o zkrácenou verzi studie, jež vyšla v *SMB* 1, 2009). Zatímco ještě v závěru Václavova panování byl hrad plně v rukou krále, na konci jagellonské vlády ho již zcela ovládali stavové. Karlštejn sice zůstal korunním majetkem, ale za garanty „Koruny“ se považovali stavové sami – panovník měl hrát již jen symbolickou úlohu. Pendantem Čornejovy studie pro 19. století je stať Davida Venclíka, kterému osudy Karlštejna posloužily k vykreslení dobové atmosféry, zejména politických a nacionálních sporů, v nichž byl Karlštejn často pomyslným rukojmím.

Velkým desideratem v bádání o Karlštejnu byla jeho manská soustava, což zjevně zapříčinil fakt, že nejstarší lenní kniha pochází až z roku 1605. Markéta Novotná absenci tohoto, pro poznání manských soustav většinou klíčového pramene překlenula obdivuhodným způsobem. Trpělivý rozbor i méně podstatných pramenných zmínek umožnil vykreslit nejen obrysy vlastní karlštejnské soustavy, ale i formulaci několika obecnějších tezí. Důležitý je především poznatek (který by při výzkumu vycházejícího z lenních knih pochopitelně nešlo formulovat),

že často nebyly manské závazky spojovány s konkrétním hradem; panovník si tímto způsobem nechával volnou ruku, a zejména v případě zástavy či prodeje tak lenníci nepřecházeli pod nového majitele. Vlastní karlštejnskou soustavu Novotná vnímá spíše jako soubor lenního zboží než jako předpokládaný centralizovaný celek.

Ačkoli u Karlštejna nebyl dosud zpracován standardní stavebně historický výzkum, jak konstatuje Zdeněk Chudárek, řada dílčích závěrů, které tento badatel učinil během postupné rekonstrukce hradu v posledních desetiletích, umožnily shrnout nedávno formulovaná převratná zjištění o postupu výstavby i změnách v účelu a rozvržení hradu a verifikovat tak dříve jen nesměle nadhozené hypotézy o obytné funkci dnešního kostela Panny Marie v Menší a kaple sv. Kříže ve Větší věži. Stejný objev se týká intenzivních stavebních úprav kaple sv. Kříže ještě před jejím vysvěcením. Původní vchod a schodiště se nacházely v severovýchodní části primárně obytné místnosti, dnešní proslulé schodiště a další úpravy byly realizovány poté, co se Karel rozhodl sem deponovat získaný říšský poklad. Obytný charakter měl původně i kostel Panny Marie v Menší věži, který byl až po založení kapitulou adaptován k liturgickému provozu. Bývalá soukromá oratoř (dnes kaple sv. Kateřiny) byla proměněna na kapli Nástrojů umučení Páně a stala se trezorem pro říšský poklad, což dokládá i proměna její výzdoby.

Pokud stavebně historický průzkum prokázal, že výstavba druhého patra Velké věže s dnešní kaplí sv. Kříže probíhala nejdříve v letech 1359–1360 a byla zamýšlena coby obytný prostor, je zřejmé, že k rozhodnutí o uložení říšského pokladu došlo až po tomto datu. Chudárekovy výzkumy tak zásadně přispívají do trvající diskuse o původním určení Karlštejna a vztahu tří jeho kaplí, přičemž velmi věrohodně vysvětlují mnohdy až překotné změny, které karlovskou fázi výstavby hradu i jeho vnitřního členění a výzdoby doprovázely. A zatímco obě věže zůstaly i po úpravách hmotově prakticky stejné, jejich vnitřní proměna vyvolala potřebu obytných ploch, což vedlo k výraznému zvětšení císařského paláce a purkrabství. Stavební práce zde byly zahájeny v 70. letech 14. století a s přestávkami pokračovaly až do druhé poloviny století následujících.

Stavebně historický výzkum vítaně doplňují i dva příspěvky přibližující restaurování (Dagmar Martinčová za NPÚ a Petr Bareš s Jiřím Brodským za restaurátory), které dále posunulo naše znalosti – vedle technických i technologických otázek víme podstatně více o dílenské praxi. Pří-

nosným vhledem do karlštejnské minulosti i přítomnosti je příspěvek Naděždy Kubů, nastiňující vznik a vývoj hradního muzea. Na osudech karlštejnských instalací může čtenář sledovat nejen utváření vlastních hradních expozicí, ale i celkové proměny české muzeologie a jejích přístupů k instalační problematice.

V úvodu již byla konstatována určitá redakční bezradnost, což je u této výpravné publikace s reprezentativní obrazovou dokumentací, otištěnou na křídovém papíře, bezesporu škoda. Z charakteru textů také není jasné, ke kterému publiku se kniha obrací. Pokud je pro část čtenářů odrazující poznámkový aparát, pak se lze jen podívat, proč není většinou využita možnost citovat zkráceně, a to i tehdy, když následuje šestkrát za sebou ten samý titul (např. s. 20). Poznámky pak zbytečně ukrájí místo vlastnímu textu či obrazovému doprovodu. Poněkud zmatené je i řazení příspěvků, nerespektující ani chronologický, ani tematický, ba ani abecední klíč (např. muzeologická stať, patřící dozajista do druhé části knihy, je předřazena na třetí místo).

Publikace *Karlštejn a jeho význam v dějinách a kultuře* jednoznačně ukazuje na nutnost postihnout i další období než jen slavné karlovské (desideratem je zde určitě závěr 16. století za purkrabství Jáchyma Novohradského z Kolovrat) a na nutnost vydat se i jinými cestami než dosud převažujícím uměnovědným přístupem. Otištěné studie též naznačují určitý trend, kdy oproti dřívějšímu jednostrannému zamítnutí začínají být docenovány úpravy 19. století (Chudárek, Martinčová, Brodský, Bareš). Ty jsou chápány jako integrální součást mimořádné hodnoty hradu, a proto i restaurace neprobíhá v ryze puristickém duchu, ale snaží se skloubit původní díla s pozdějšími úpravami v jeden výtvarný celek. Nezbyvá než doufat, že tento pokus o syntézu *in situ* bude vbrzku následovat i syntéza knižní, zvláště když od posledního souhrnného zpracování Vlasty Dvořákové a Dobroslavy Menclové uplynulo již téměř půlstoletí.

ROBERT NOVOTNÝ